

SINIR TİCARETİNDE TÜKETİCİLERİN İĞDIR İLİNİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Ahmet DENİZ*
Cavit YEŞİLYURT**
Melahat BATU AĞIRKAYA***

ÖZET

Bir ülkenin doğrudan dış ticaret akımlarını sınırlandırmak, özendirmek veya bu işlemlerin yapılış yöntemlerini düzenlemek için almış oldukları sistematik önlemlerin tamamı olan dış ticaretin önemli bir çeşidi sınır ticaretidir. Türk ekonomisi, uzun yıllardır ihracata dayalı büyüme modelini benimsediği için, Türkiye dünyanın en çok gümrük kapısı olan ülkelerinden birisidir. Türkiye’de 1978-79 yıllarında başlayan sınır ticareti, özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgesinin gelişmesi için önemli bir kaynak ve istihdam aracı olmuştur. Sınır ticareti, komşu ülkelerin sınır bölgelerinde yaşayan insanların bölge kalkınmasında karşılıklı işbirliği yapmalarını ve iki toplum arasında kültürler arası alışverişin oluşturulmasına katkı sağlaması malların kolay ve ucuz tedarik edilmesine imkân vermektedir. Başlatıldığı günden itibaren kapsamı konusunda tartışmaların sürdüğü ve vergi kayıplarına sebep olduğu iddia edilen sınır ticareti, bu tartışmalar bağlamında farklı yasal düzenlemeler ile belirli zamanlarda kapsamı daraltılarak, belirli zamanlarda ise devlet tarafından avantajlar ve teşvikler sağlanarak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Araştırma, Iğdır ilinde 385 tüketici ile yüz yüze anket çalışması yapılarak gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret, Sınır Ticareti, Tüketiciler, Firmalar, Sınır Ticaretinin Sosyo-ekonomik Etkileri, İstatistiksel Analiz.

ABSTRACT

External trade includes systematic precautions that a country takes in order to limit and encourage external trade flows or to regulate the methods of these actions. An important kind of external trade is border trade. Since Turkish economy has adopted a growth model that is based on export through years, Turkey is one of those countries which have the most custom stations. Started in 1978-79, border trade in

* Yrd. Doç. Dr. Kafkas Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, E-Posta: ahmetdenizz@hotmail.com

** Yrd. Doç. Dr. Kafkas Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, E-Posta: cavityesilyurt@gmail.com

*** Öğr. Gör. Iğdır Üniversitesi, Meslek Yüksek Okulu E-Posta: melahatagirkaya@hotmail.com

Turkey has become an important source for the development of Eastern and South Eastern regions in particular, and a tool for employment. Border trade allows people settling in the border regions of neighbouring countries to collaborate in the development of the region mutually. It also contributes to the creation of inter-cultural relations between the two societies. In addition, it makes acquisition of commodities easy and cheap. Content of border trade has been debated since the first day it was launched and asserted to be causing tax loses. Because of these debates, its extent was restricted through legal regulations from time to time. However, it has existed so far through incentives and advantages granted by the state. This study was conducted through face to face interviews with 385 consumers in Iğdır city.

Keywords: Border Trade, Consumers, Companies, Foreign Trade Socioeconomic effects of the Border Trade

GİRİŞ

Bilindiği gibi ülkelerin ekonomik refahının artmasında en önemli yollarından birisi dış ticarettir. Uluslararası iktisadi işlemler, ülkeler arasında para karşılığı yürütülen her türlü mal ve hizmet ticareti ile sermaye hareketlerini kapsamaktadır. Dış ticaret belirli malların hiç üretilmemesi ya da yerli malların ihtiyaçları karşılamaya yeterli olamaması, buna karşılık bazı malların arzının da ihtiyaçtan fazla olması yüzünden ortaya çıkmaktadır. Yani doğal kaynakların yeryüzünde dengesiz dağılmış olmasından dolayı, dünyada hiçbir ülke her bakımdan kendine yeterli değildir. Bu durum ülkeler arasında ticaret yapılmasını zorunlu kılmıştır.

Türkiye'nin dış ticaretinin tarihi gelişimine bakıldığında Osmanlı İmparatorluğunun güçlü olduğu dönemlerde duyulan yüksek özgüven yüzünden, dış ticaretin Gayri Müslim tebaa tarafından yürütüldüğü ve başta imtiyaz tanınan Fransa, Venedik, İtalya gibi batılı ülkelerin de serbest olarak ithalat ve ihracatı yürüttükleri görülmektedir. Ancak 19. yüzyılın başlarında siyasal, askeri ve mali bakımlardan güçsüz duruma düşen Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa devletlerinin, özellikle de İngiltere'nin serbest ticaret yönündeki baskılarına direnememiş ve bu devletlerle bir dizi ticaret anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmalar Osmanlı İmparatorluğu'nun ithalat ve ihracata uygulayabileceği gümrük vergilerini oldukça düşük düzeyde tutmasına ve bağımsız bir dış ticaret politikası uygulayabilme imkânından yoksun kalmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçen dönem boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa ile olan ticareti hızla genişlemiş ve devamlı olarak dış ticaret açığı meydana gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, bu dönemde tarımsal malların üretiminde ve ihracatında uzmanlaşan, buna karşılık mamul mallar ithal eden bir ülke durumuna gelmiştir (Özcan, 1998: 41-76).

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise, Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu 1923 yılından itibaren sürekli bir gelişim içerisindeydi. Cumhuriyetin ilk yıllarında dış ticarete ilişkin ilk gelişmelerden biri Lozan Anlaşmasına ek olarak imzalanan Ticaret Sözleşmesi ile konulan hükümlerdir. Anlaşmaya göre Türkiye'nin dış ticarete uygulayabileceği iktisat politikaları 1923-1928 yılları arasında dondurulmuş ve bazı istisnalar hariç ithalat ve ihracat yasakları kaldırılmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'nin en önemli sorunu, öncelikle hızla sanayileşmek ve kalkınmak olmuştur. Bu nedenle, cumhuriyetin kuruluşundan planlı döneme gelinceye kadar Türkiye'de daha çok içe dönük sanayileşme - ithal ikamesi- politikası izlenmiş ve düşük döviz kuru politikasının bir sonucu olarak ihracata yönelik dış ticaret politikasına ülkede gereken önem verilmemiştir.

1950’li yıllarda uygulanan ekonomik politika daha çok plansız ve programsız bir gelişmeye dayalı olduğu için 1950’li yılların ikinci yarısında büyük bir kargaşaya ve başıbozukluğa neden olmuştu. Yine 1950’li yıllarda planlama olmadığı için tarımsal kesimden sanayiye bir kaynak aktarımı olmamış ve köy ekonomilerinin pazar ekonomileri ile yeterli bir bütünleşmesi sağlanamamıştı. Tüm bu gelişmelerin yanı sıra özellikle sanayi mallarının ithalatının giderek hızlanması ülkede ekonomik kalkınmanın planlı ve programlı yapılmasını gerekli kılmıştır. 1960-1980 yılları arasında uygulanan planlı ekonomik kalkınma modeli 1950’li yıllarda DP hükümeti döneminde uygulanan plansız ve programda liberal ekonomik politikalara karşı bir tepki olarak uygulamaya konmuştur. 1963 yılında Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) hazırlanmıştır. Bu dönemde, ülkenin ekonomik kalkınması için özel sektörün bütün yatırımları tek başına yürütemeyeceği ve bu nedenle devletin ekonomik alanda daha etkin bir rol oynaması gerektiği düşüncesi kabul görmekteydi. Ancak, devlet bunu özel sektörü engellemeyecek şekilde belirli alanlarda yatırım yaparak gerçekleştirmeliydi. İşte bütün bunların gerçekleştirilmesi ancak planlı bir ekonomik politika ile mümkün olacaktı (Suğur, 1998: 18). 1960’lı ve 1970’li yıllarda yapılan kamu yatırımları daha çok özel sektörün ara malları gereksinimini gidermeye yönelik alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir. 1960-1970 yılları arasında uygulanan ekonomik politikalara “kolay” ithal ikameci 1970-1980 yılları arasındaki ekonomi politikalara da “ileri” ithal ikameci politikalar adı verilir.

Ancak 1980’li yılların başından itibaren dışa açık kalkınma politikası benimsenmiştir. Bu politikalar sonucunda ihracatın yapısında büyük değişiklikler meydana gelmiş, bu yıllara kadar tarım ürünleri ağırlıklı olarak gerçekleştirilen ihracattan, katma değeri yüksek sanayi ürünleri ağırlıklı ihracata geçilmiştir (Özcan, 1998: 46). Karşılaştırmalı üstünlükler gözden geçirilmiş, yabancı sermaye, işçi dövizleri ve turizm gelirleri artmış, artan ithalat talebine bağlı olarak ticaret açığı büyümüş, kapasite kullanım oranlarında dikkat çekici artışlar sağlanmış, reel faiz politikası çerçevesinde mevduatlar yükselmiş, tekstil, inşaat ve hafif sanayi, ihracatın lokomotif sektörleri olmuştur (Suğur, 1998: 24). Bu doğrultuda dünyanın gelişmiş ülkeleriyle birlikte, dünya ticaretinin serbestleştirilmesini, üye ülkelerin ticaret ve ekonomi alanındaki ilişkilerinin geliştirilmesini hedefleyen ve Dünya Ticaret Örgütü’ne üye olunmuş, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı’nın kurulmasına öncülük edilmiş, AB ile Gümrük Birliği gerçekleştirilmiştir (Özcan, 1998: 48). 24 Ocak 1980 ekonomik istikrar kararlarıyla birlikte dışa açılma ve ihracata yönelik sanayileşme stratejisi ile Serbest Bölgeler de önem

kazanmaya başlamıştır (Hepaktan, 2008: 4). Serbest bölgelerin ekonomiye en önemli katkısı ölçek ekonomilerine yol açarak maliyet düşüşü ve kaynak verimliliği sağlaması, dışa açık rekabetçi bir ekonomik altyapının tesisi suretiyle ülkenin uluslararası rekabet gücünü artırması, milli geliri, toplumsal refahı yükseltmesidir.

Sınır ticareti, sınır illerinde yaşayan, gelir seviyesi düşük olan halkın günlük ihtiyaçlarını ucuz ve kolay yoldan karşılamalarını sağlamak amacıyla düzenlenmiş özel bir dış ticaret şeklidir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşayan halkın önemli bir kısmının, tabiat şartlarında yürütülen, belirsizliğin yüksek, kârlılığın düşük olduğu tarıma dayalı faaliyetlerle geçimlerini sağlamaları, alternatif gelir kaynakları, istihdam alanlarının olmaması gibi sebeplerle sınır ticareti önemli bir geçim kaynağını oluşturmaktadır.

Türkiye'nin bölgesel kalkınmasını sağlayacak sınır ticareti 13 ilde yapılmaktadır (Resmi Gazete, 1996: 96/7782). Dış ticaret formalitesi daha az olan bu ticaret türü, daha önce geçimlerini büyük ölçüde kaçakçılık yaparak sürdüren bölge halkının geçimini yasal zeminde ve yüksek gelirler elde etmesine dolayısı ile refah seviyesinin yükselmesine yol açmıştır. Araştırmamıza konu olan Iğdır ilinde dış ticaret Dilucu ve Gürbulak sınır kapıları vasıtasıyla yapılmaktadır. Bu kapılardan Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri Verilerine göre; 2012 yılında Gürbulak Gümrük kapısından 16.744.000 \$, Dilucu Gümrük kapısından 49.772.000 \$ ihracat yapılırken, Gürbulak Gümrük kapısından 8.524.000 \$, Dilucu Gümrük kapısından 5.000 \$ ithalat gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin gümrük kapılarında toplam dış ticaret hacmi, ihracatta 152.461.737 \$, ithalat hacmi 236.545.141 \$ gerçekleşmiştir. Her iki kapıdan yapılan toplam ihracatı Türkiye'nin toplam ihracatı içinde % 0,436 pay alırken, toplam ithalatın % 0,036'ı gerçekleştirilmektedir. Sınır ticareti bölge kalkınmasında en önemli araç olmasından dolayı sürdürülmesi gerekli bir ticaret türüdür.

Sınır ticaretinin Iğdır'ın Sosyo-Ekonomik yapısı üzerindeki etkileri verilmiştir. Sonuç ve öneriler ortaya konularak araştırma bulguları ile ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır.

1. LİTERATÜR ÖZETİ

Akal (2008) "Ortadoğu Sınır Ülkeleriyle Dış Ticaret Yoğunlaşması ve Yapısal Değişim", adlı çalışmasında Türkiye'nin 24 Ocak 1980'de aldığı kararlarla başlayan ihracata yönelik sanayileşme stratejisi ve dışa açık büyüme

modeli uygulamasında 1980'den 2005'e Türkiye'nin ihracat ve ithalatın yapısında değişmelere yol açtığını ifade etmiştir (Akal, 2008: 271-296) .

Deniz ve Doğu (2010) göre; "Türkiye-İran Sınırı: Sınırın Coğrafi Durumu ve Sınır Köylerimizin Sosyo-Ekonomik Yapıları", adlı makalelerinde, sınır ticaretinin olumlu ve olumsuz yönleri anlatılarak, alınması gereken önlemler üzerinde durulmuş, bölgenin özellikleri ve sınır ticaretinin neden yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir (Deniz ve Doğu, 2008: 49-71).

Gökçe (2005), "1994-2004 Yılları Arasında Güneydoğu Anadolu Bölgesi Suriye Ve Irak Arasında Gerçekleşen Sınır Ticaretinin Bölge Ekonomisine Etkisi", adlı yüksek lisans tez çalışmasında, Türkiye'nin komşu ülke potansiyelini iyi kullanabilmesi için sınır ticaretine önem vermesi gerektiğini ifade etmiştir (Gökçe, 2005: 17-54) .

Görür (2011), DAKA Ajansı Sınır Ticaret Raporu'nda, sınır ticareti kapsamındaki ürün çeşitleri ve kotalarının artırılmasını, gümrük kapılarında vasıflı elemanın olmasını, ihtisas gümrüğünün kurulmasını, Yüksekova da gümrük müdürlüğü açılmasını ve gümrük kapılarının fiziki koşullarının yeterli olmadığını ifade etmiştir (Görür, 2011: 5-15).

Güllülü vd. (2006), "Gürbulak Sınır Kapısından Geçiş Yapan Kişilerin Bu Kapıdan Gerçekleştirilen Sınır Ticaretinin Boyutları İle İlgili Bilgi, Düşünce ve Tutumları Üzerine Bir Araştırma", konulu makale çalışması yapmışlardır. Bu makalelerinde İran ile Türkiye arasındaki Gürbulak sınır kapısından yapılan ticaretin büyük fayda sağlandığını, yasal düzenlemelerin yapılması gerektiğini, sınır ticaret merkezlerinin kurulmasını, "mücavir il" kapsamının genişletildiğini ifade etmişlerdir (Güllülü, Candan, Yapraklı, Karabulut, 2006: 387-404).

Güneş vd. (2010), "Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki Sınır Ticareti: Sınır Ticaretinin Gelişimini Engelleyen Faktörler ve Çözüm Önerileri" adlı makalede, sınır ticaretinin sadece sektörde faaliyet gösteren teşebbüslerin ve tüketicilerin üzerindeki olumsuz etkilerinin neler olduğuna değinilmiştir. Çözüm önerileri üzerinde durarak neler yapılması gerektiğini açıkça ifade etmişlerdir (Güneş, Durmuş, Ceyhan, 2010: 1-22).

Kara (2005), "Ekonomik etkileri açısından Türkiye'deki Sınır Ticaretinin değerlendirilmesi", adlı makalesinde, sınır ticaretinin esneklik ve işlerlik gibi geleneksel sorunlarının varlığının devam ettiğini belirtmektedir. Sınır Ticaret Merkezleri'nin kurulması ve sınır ticaretine yeni bir açılım getirdiğini savunmaktadır. Sınır ticaretinin bölgeler arası gelişmişlik farkını azaldığını, istihdamı artırdığını, girişimcilik bilincini geliştirdiğini ifade etmiştir (Kara, 2005: 60-79).

Mercan (2011), “Sınır Ticaretinin Geliştirilmesi ve Sınırların Serbest Yerler Haline Dönüştürülmesi”, adlı makalesinde; "Mücevvir İl" kavramı kaldırılarak, sınır ticaretinin dış ticaret rejimi ve uluslararası ticaret kuralları dışında tutulması gerektiğini, aksi halde sınır ticaretinin uygulanma imkânı bulamayacağını ifade etmiştir. Sınır ticaretinin faydaları ve zararlarının neler olduğu bundan üreticinin ve tüketicinin nasıl etkilendiğini, uygulamada nelere dikkat edilmesi gerektiğini, devletin konu ile ilgili alabileceği önlemlerin neler olduğunu açıklamıştır (Mercan, 2011: 1-15).

Özçiloğlu (2011), “Sınır Ticareti Uygulamaları ve Çözüm Önerileri” adlı makalesinde, sınır ticaretinin ülkenin ekonomisine olumlu katkı sağladığını ifade etmiştir. Sınır ticareti uygulamasında esas alınması gereken en önemli noktanın her iki ülkenin karşılıklı çıkarlarının korunması, ekonomilerinin güçlendirilmesi olması gerektiği ve bunun için sınır ticaretini tek taraflı uygulama yerine iki ülke arasında bir anlaşmaya dayandırılması gerektiğini ifade etmiştir (Özçiloğlu, vet Sakar, 2011: 17-35).

Öztürk (2006), “Türkiye’de Sınır Ticaretinin Gelişimi, Ekonomik Etkileri, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, adlı makalesinde, Türkiye’de ilk kez 1978 yılında artan petrol talebini ucuz yolla karşılamak için İran’la sınır ticaretine başladığını açıklamıştır (Öztürk, 2006: 107-127).

Sugözü (2010), “Sınır Ticaretinin Bölge Ekonomisi Üzerindeki Etkileri Kapsamında Habur Sınır Kapısı”, adlı Sempozyumda özel sektör yatırımlarının kısıtlı olması, bölgelerarası gelişmişlik farklarının giderilmesi için sınır ticaretinin önemine vurgu yapmış, sınır ticaretinin çeşitli sektörlerde istihdam imkânı sağladığını, ikili fiyattan kaynaklı haksız rekabetin gelir dağılımının bozulmasına neden olduğunu ifade etmiştir (Sugözü, ve Atay, 2010: 1-12).

Taşlıyan ve Hırlak (2012), “Sınır Ticaretinin Bölge Ekonomilerine Etkileri: Kilis İli Örneği, II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyum”, adlı makalelerinde sınır ticareti ile bölgesel ticaret geliştirilerek ülke ekonomisine önemli yararlar sağlandığını açıklamışlardır. Sınır ticareti kapsamında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yapılacak ihracat ile bu illerde sınai ve ticari gelişme sağlanabileceğini, sınır ticaretini geliştirmek amacıyla neler yapılması gerektiği ifade etmişlerdir (Taşlıyan ve Hırlak, 2012: 331-338).

Turhan (2012), “Kara Sınırı Komşuları İle Ticaretin Türkiye’nin Kalkınmasına Etkisi-Çekim Modeli Yaklaşımı”, adlı doktora tezinde; Türkiye’nin 1996-2010 yılları arasında 72 ülke ile gerçekleştirdiği ticaretin kapsamını açıklamıştır. Bu kapsamın “Ticari İlişki Çekim Modeli” kullanarak incelemiş ve bu modelin Türkiye ile ticaret yapacak ülkeler arasında önemli bir etki oluşturmadığını tespit etmiştir (Turhan, 2012: 1-135).

2. İĞDIR'IN EKONOMİK YAPISI

İğdir ili ekonomisi ağırlıklı olarak tarıma dayalı olmakla birlikte gelişmeye başlayan sanayi faaliyetleri de bulunmaktadır. Ancak sınır ticareti ilin ekonomik yapısını önemli ölçüde etkilemektedir. Sınır Ticareti kapsamında yapılan ticaretin Dilucu Gümrük kapısından elde edilen verilerine göre 2012 yılı İhracat Miktarı: 16.744.000 \$, İthalat Miktarı: 5.000.000 \$'dır (İğdir Valiliği, 2013: 24).

Tablo 1 - İğdir İli Dilucu Gümrük Kapısı Verileri

Sınır Ticareti	2011	2012	2013
İhracat Miktarı	104.389.000	49.772.000	24.027.000
İthalat Miktarı	1.764.325	5.000	
Gelen Araç Sayısı	201.618	129.556	32.604
Giden Araç Sayısı	184.295	120.502	31.083
Gelen Yolcu sayısı	511.877	332.278	79.719
Giden Yolcu Sayısı	487.989	319.534	77.719

Kaynak: İğdir Valiliği İl Planlama Müdürlüğü Brifing Notları, 2013.

Ekonomik açıdan, İğdir'in kalkınmasına yardım eden diğer bir faktör 2008 yılında İğdir Üniversitesi'nin kurulmasıdır. Üniversitede yer alan fakülteler; Fen Edebiyat Fakültesi, İlahiyat Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Mühendislik Fakültesi ve Ziraat Fakültesidir. İğdir Üniversitesi 2 meslek yüksekokuluna sahiptir (Aksoy, Savaş ve Dursun, 2012: 59). Şehrin ticari ve ekonomik büyümesinde etki sağlayan öğrenci faktörü, önemini korumaktadır.

2.1. Bitkisel Üretim

İğdir ili sulanabilir tarım arazisi 97.041 hektardır. Orman alanı 2.233 hektar, çayır-mera 146.571 hektar, tarım alanı 118.525 hektardır (İğdir Valiliği, 2013: 24). Tarım için elverişli alanda şeker pancarı, pamuk, karpuz, domates gibi çeşitli meyve ve sebzeler yetiştirilmektedir. Ovada şeker pancarı üretimi, Erzurum Şeker Fabrikası'nın 1956'da kurulmasından sonra başlamıştır. Ovadaki toplam meyve bahçesi arazisinin 1,525 hektarı (%74) kayısı, 332 hektarı (%16,1) elma, 128 hektarı (%6,2) şeftali, 35 hektarı (%1,7) armut, 10 hektarı (%0,5) diğer meyveler ve 31 hektarı (%1,5) bağ tarımı arazilerinden oluşmaktadır. Ovada kayısı, şeftali ve elma dışındaki meyveler daha çok yöre halkının temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olduğundan bölge ekonomisinde pek önemli bir yere sahip değildir. Ovada üretilen domatesin ve karpuzun önemli bir kısmı Kars, Ardahan, Ağrı, Bitlis, Muş, Van ve Erzu-

rum gibi illere pazarlanmaktadır. Bunun dışında, soğan, patlıcan, biber, lahana, turp ve fasulye gibi sebzelerin de üretimi yapılmaktadır. İldeki tahıl tarımında yıllara göre büyük dalgalanmalar görülür. Iğdır'ın tarımdaki potansiyeli, beraberinde tarıma dayalı sanayiye de getirmiştir. Bu anlamda Iğdır'da meyve suyu tesisleri, salça tesisi, un fabrikaları, yem fabrikası, süt ve et İşleme tesisleri, bal paketleme, dondurma imalatı gibi tarıma dayalı sanayi tesislerinin olduğu görülmektedir (Aksoy ve Diğerleri, 2012: 24-26). Bu alanların dışında yumurta tavukçuluğu, yem üretimi, yağ üretimi, bisküvi-gofret ve şekerleme imalatı da yapılmaktadır. Son üç yılda ilde tarıma dayalı sanayi alanında özel sektör tarafından 100 milyon TL tutarında yatırım yapılmış, 19 adet işletme açılmış, 1152 kişi istihdam edilmiştir (Iğdır Valiliği, 2013: 34). Iğdır'da endüstriyel bitkiler üretimi bölge üretiminin %16,9'unu, tahıl üretimi %15,5'ini, yem bitkileri üretimi ise %25'ini oluşturmaktadır (Serhat kalkınma ajansı, 2013: 36).

2.2. Hayvancılık

Bölge coğrafi yapısı ve sahip olduğu geniş çayır ve mera varlığı nedeniyle hayvancılığa elverişli durumdadır. İklimin yem bitkisine elverişli olması büyük ve küçükbaş hayvancılığın gelişmesini sağlamıştır. Iğdır'da canlı hayvan ticaretine yönelik olarak çok sayıda Mor Karaman cinsi koyun yetiştirilir. Bu yüzden koyunculuk birinci, sığırcılık ikinci plandadır. Bunları sırasıyla keçi, sığır-manda ve kümes hayvanları izler. Yayla hayatında çadır yapımında kılından yararlanmak için yaylalarda önemli ölçüde kıl keçisi yetiştirilir. Besi hayvancılığı da giderek önem kazanmıştır. Arıcılık faaliyetleri yeterince gelişmemiştir. İl de modern tarım ve hayvancılık gelişme eğilimi göstermektedir (Iğdır Valiliği, 2013: 5).

2.3. Sanayi

Iğdır ilinde sanayi sektörü olarak son dönemlerde özel sektör tarafından 100 milyon TL tutarında yatırım yapılmış; 19 adet işletme açılmış; 1152 kişi istihdam edilmiştir. Organize sanayi bölgesinde inşaat, gıda, yem ve metal sektöründe 10 adet fabrika faaliyete geçmiş, 4 adet fabrika üretim aşamasında,

Tablo 2 - Iğdır ilinde Hayvancılık

Hayvan Sayısı	Birim	2013
Büyük baş	Baş	124.717
Küçükbaş		865.624
Et üretimi(ton)	Ton	6.000
Süt üretimi (ton)		18.300
Bal üretimi		171.5

Kaynak: Iğdır Valiliği İl planlama Müdürlüğü Brifing Notları, 2013.

6 adet fabrika inşaat halinde, 2 adet fabrika ise proje aşamasındadır. Iğdır-Kars devlet yolu üzerinde, şehir merkezine 28 km, havaalanına ise 16 km, mesafede yer alan 200 hektar ve 105 parselden oluşan OSB'nin 67 hektar ve 22 parselden oluşan birinci etabını doğalgaz dışındaki altyapısı tamamlanarak yatırımcılara tahsis edilmiştir. Kars-Iğdır-Aralık-Dilucu demiryolu hattı projesi kapsamında OSB yükleme ve boşaltma istasyonu yapılacaktır (Iğdır valiliği, 2013: 33).

3. MATERYAL VE METOT

Bu araştırmanın ana materyalini, Iğdır ilinde bulunan sınır ticareti yoluyla gelen gıda ürünlerini satın alan tüketiciler oluşturmuştur. Araştırma verileri Iğdır şehir merkezinde yüz yüze yapılan anketler aracılığıyla tüketicilerinin ve firma yetkililerinin yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim seviyesi, gelir seviyesi gibi tanımlayıcı özellikleri dikkate alınarak toplanmıştır. Araştırmada veriler Eylül-Aralık 2012 dönemini içeren 4 aylık bir sürede toplanmıştır.

Çalışmanın kapsamını Iğdır ilinde merkez ilçede yaşayan tüketiciler oluşturmuştur. Evreni temsil edecek ana kitlenin tesbiti tam yapılamadığından Ana Kitle Oranlarına Dayalı Basit Tesadüfü Olasılık Yöntemi kullanılarak tüketiciler açısından, araştırmanın örnekleme 385 kişi olarak belirlenmiştir. Araştırmanın tüketicilere yönelik yürütülecek anket çalışmasının örnek hacminin belirlenmesinde “Ana Kitle Oranlarına Dayalı Basit Tesadüfü Olasılık Örnekleme” yöntemine ait aşağıdaki formül kullanılmıştır (Ertürk, 2009: 34-35).

Tahmini örnek büyüklüğü 385 olarak hesaplanmıştır. Iğdır iline sınır ticareti yoluyla gelen ürünleri satın alan ve almayan tüketicilerin oranını be-

$$n = \left[\frac{z^2}{e} \right] p.q$$

n: Örnek hacmi

z: %95 önem derecesine karşılık gelen standart tablo değeri

p: Sınır ticareti ile gelen ürünleri satın alan tüketicilerin oranı (bu çalışmada bu konuda herhangi bir ön bilgi bulunmadığından 0,50 alınmıştır.)

q: Sınır ticareti ile gelen ürünleri satın almayan tüketicilerin oranı (q=1-p)

e: Örneklemede kabul edilen hata payı (bu çalışmada %5'lik hata kabul edilmiştir.)

Buna göre örnek hacmi;

$$n = \left[\frac{1,96^2}{0,05} \right] 0,5.0,5 \cong 385$$

lirleyen bir çalışma yapılmamış olduğundan, yani alışveriş yapanlar (p) ve alışveriş yapmayanlar (q=1-p) hakkında bilgi bulunmadığından, her birinin %50 oranında dağılacağı varsayılmakta ve nüfusu temsil edecek maksimum örneğe ulaşmak için oran %50 alınmaktadır.

Bu çalışmada örnekleme tanımlayan istatistikler, ortalamalar, frekans ve yüzdelik değerlerle ifade edilmişlerdir. Sorular ve değişkenler arası ilişkiler çapraz tablolar kurularak değerlendirilmiştir. Araştırmada anketi cevaplayanların sınır ticareti ile gelen gıda ürünlerini hangi sıklıkla ve miktarda satın aldıkları, satın alma kararında nelerin etkili olduğu, sınır ticaretinin Iğdır ekonomisi üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerinin neler olduğu hakkındaki düşüncelerini anlamak üzere yanıtların önem ve tercih düzeyine göre sıralanması istenerek sıralı veriler elde edilmiştir. Bu sıralı verilerin yorumlanması amacıyla ağırlıklı önem puanları elde edilmiştir. Ağırlıklı önem puanlarının hesaplanmasında her tercihe bir puan verilmesi yolu izlenmiş ve tercihlerin önem düzeyine göre 5, 4, 3, 2 ve 1 katsayıları kullanılmıştır.

3.1. Güvenilirlik Analizleri

Faktörlere ilişkin Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayıları hesaplanması sonucunda faktörlerin güvenilirliklerinin literatürde kabul gören %70'in üzerinde olduğu ortaya çıkmıştır. Tüketici anket formlarında kullanılan ölçeklerde Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayı sırasıyla %0,77, %0,76 ve %0,85, olduğu görülmüştür. Sosyal Bilimlerde Alfa değeri 0 ile 1 arası değerler alır ve kabul edilebilir bir değer en az 0,7 olması arzu edilir. İnceleme türü çalışmalarda bu değer 0,5'e kadar makul kabul edilebileceği de bazı araştırmacılara öngörülmektedir (Altunışık, ve Diğerleri 2001: 116). Görüldüğü gibi anketlerin içerik ve yapı açısından seçilen örneklem üzerinde geçerli-güvenilir olduğu söylenebilir.

4. IĞDIR İLİNDE TÜKETİCİLERE YÖNELİK ANKET ÇALIŞMASI BULGULARI

4.1. Araştırma Alanı İle İlgili Bulgular

Anket çalışması Iğdır ilinin farklı mahallerinde ve bazı köylerinde tesadüfi olarak karşılaşılan ve ankete cevap vermeyi kabul eden kişilerle gerçekleştirilmiştir. Ankete cevap veren tüketicilerin en yüksek sıralaması, %13'ü 7 Kasım Mahallesinde, %12,2'si Bağlar Mahallesinde ve %11,2'si Emek mahallesinde ve diğerleri %5 altında diğer mahalle ile köylerde yaşadıklarını bildirmişlerdir.

4.2. Tüketicilerin Yaşadıkları Yerler

Tüketicilerin %89,6'sı şehir merkezinde yaşadığını bildirirken, %4,2'si il'e bağlı beldede yaşadığını, %3,1'i İl'e bağlı merkez köyde ve %2,9'u ilçe merkezinde yaşadığını beyan etmiştir.

4.3. Ankete Katılanların Demografik Özellikleri

Araştırmanın bundan sonraki bölümlerinde ankete cevap veren deneklere "tüketici" denilecektir. Tüketicilerin %78,2'si erkek ve %21,8'i kadındır. Tüketicilerin %58,4'ü evli, %37,7'si bekâr, %2,1'i dul ve %1,8'i de boşanmıştır. Tüketicilerin yaşlarına göre dağılımlarına bakıldığında; Tüketicilerin %44,2'sinin 21-30 yaş aralığında olduğu, 31-40 yaş aralığında olanların %31,7'sini ve %13,8'i nin ise 31-40 yaş aralığında olduğu görülmektedir.

4.4. Tüketicilerin Aile Büyüklükleri

Tüketicilerin aile büyüklüklerine göre dağılımlarına bakıldığında; katılımcıların %34,8'inin 6 kişiden daha kalabalık ailelere sahip kişiler olduğu, bunu sırasıyla %20,8 ile 4 kişiden oluşan aileler, %19,7 ile 5 kişiden oluşan hane genişliğine sahip olanların izlediği görülmüştür. İki ve daha az sayıda kişiden oluşan hanelere sahip olanların oranı toplamda %13'tür. Anket verilerine göre en kalabalık hane genişliğine sahip tüketici ailesi ise 18 kişi olduğu görülmüştür.

4.5. Tüketicilerin Ailelerinde Çalışan Kişi Sayısı

Tüketicilerin %53'ü ailesinde sadece bir kişinin çalıştığını ifade ederken, %32,7'si ailesinde 2 kişinin çalıştığını ifade etmişlerdir. Tüketicilerin %8,6'sı ailesinde 3 kişinin çalıştığını, %3,9'u ailesinde 4 kişinin çalıştığını ve %1,8'i de ailesinde 5 ve üzerinde kişinin çalıştığını ifade etmişlerdir.

4.6. Tüketicilerin Çocuk Sayıları Oranı

Tüketicilerin %17,1'i ailelerinde çocuk olmadığını bildirirken, %22,1'i iki, %18,2'si beş ve daha fazla çocuk sahibi olduğunu söylemişlerdir. Tüketicilerin %17,9'u ise üç, %13,8'i bir çocuk sahibi olduğunu ve %10,9'u dört çocuğunun bulunduğunu bildirmiştir.

4.7. Eğitim Durumlarına Göre Dağılım Yüzdeleri

Tüketicilerin eğitim durumlarına göre dağılımları bakıldığında; katılımcıların en kalabalık grubunu %33,2 ile lise mezunları oluştururken, sırasıyla %18,7'sini ön lisans mezunları, %16,4'ünü lisans mezunları, %13'ünü ortaokul mezunları, %13'ünü ilkököl mezunları oluşturmuştur.

4.8. Tüketicilerin Mesleklerine Göre Dağılımı

Tüketicilerin %63,4'ü özel sektör çalışanı ya da işvereni olarak bildirirken, %28,8'i mesleğini devlet memuru ve %2,1'i de çiftçi olduğunu ifade etmişlerdir. Emekli olanların oranı %3,4 ve ev hanımı olanların oranı ise %2,3'tür.

4.9. Tüketicilerin Kişisel Aylık Gelirlerine Göre Dağılımları

Mesleklerini özel sektör olarak bildiren katılımcıların meslekleri: Aktar, antrenör, arazi formeni (ustabaşı), asansörcü, aşçı, ayakkabıcı, bakkal, bankacı, bayan kuaförü, bayan terzisi, berber, bilgisayar teknisyeni, bisiklet satıcısı, boyacı, bulaşıkçı, büroda eleman, kafeterya işletmecisi, çeyizci, demirci, depocu, dikiş öğretmeni, diş teknisyeni, eczacı, eczacı kalfası, elektrikçi, esnaf, fırıncı, fotoğrafçı, galerici, garson, gazeteci, gözlükçü, güvenlik görevlisi, halı ustası, imam, inşaatçı, işletmeci, kantinci, kasiyer, kiraathane işletmecisi, kırtasiyecisi, kozmetikçi, kuaför, kunduracı, kuruyemişi, kuyumcu, lokantacı, mağazacı, manav, marangoz, minibüsçü, mobilyacı, muavin, muhasebeci, nakliyecisi, nalbur, oto aksesuar satıcısı, oto yıkamacı, pastacı, perdecisi, reyon yöneticisi, satış elemanı, sekreter, serbest meslek, sınır ticareti yapan, sigortacı, sporcu, şarküteri sahibi, şef, şirket elemanı, şoför, teknik servis, tekniker, teknisyen, tekstilci, telefoncu, tesisatçı, toptancı, tuhafiyeci, turizm, usta öğretici, züccaciyecidir.

Tüketicilerin en düşük aylık kişisel gelir 300 TL bildirilirken, en yüksek 10.000 TL aylık kişisel geliri bildirilmiştir. Tüketicilerin kişisel aylık gelirlerine göre dağılımları bakıldığında tüketicilerin %56,9'unun 1.000 TL-2.999 TL arasında değişen kişisel gelire sahip olduğunu, %35,4'ü 1.000 TL altı gelir grubunda olduğunu ve %7,8'i 3.000 TL üzerinde gelire sahip olduğunu bildirmiştir.

4.10. Tüketicilerin Ailelerin Aylık Gelir Seviyesine Göre Dağılımları

Tüketicilerin ailelerinin aylık toplam gelirlerine göre dağılımları Tablo 3.13'de verilmiştir. Tabloya göre tüketicilerin %65,8'inin 1.000 TL-2.999 TL arasında değişen aylık toplam aile gelire sahip olduklarını bildirirken, %16,1'i toplam aile gelirlerinin 1.000 TL altı ve %18,2'si de 3.000 TL ve üzerinde aylık toplam aile gelire sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Ankete cevap veren tüketiciler aylık toplam aile gelirlerini en düşük 300 TL olarak bildirirken, en yüksek 15.200 TL aylık toplam aile geliri bildirilmişlerdir.

4.11. Tüketicilerin Çalıştıkları İş Haricinde Ek Gelirleri

Tüketicilerin %16,6'sı çalıştığı işin dışında ek geliri olduğunu bildirirken, %83,4'ü ise işi dışında ek gelire sahip olmadığını bildirmişlerdir.

4.12. Tüketicilerin Otomobil Sahipliği Yüzdesi

Tüketicilerin %34,8'i otomobil sahibi olduğunu bildirirken, tüketicilerin %65,2'si otomobilinin olmadığını bildirmiştir.

4.13. Tüketicilerin Oturdukları Eve Göre Dağılım Oranları

Tüketicilerin %65,5'i oturduğu evin kendisine ait olduğunu, %34,5'i ise kendisine ait olmadığını beyan etmiştir. Oturduğu evin kendisine ait olmadığını bildirenlerin %32,5'i kirada, %0,3'ü eşinin evinde, %0,3'ü lojmanda ve %1,6'sı aileye ait bir konutta oturduklarını ifade etmişlerdir.

4.14. Ailesinde Sınır Ticareti Yapan Kişilerin Akrabalık Dereceleri

Tüketicilerin %88,1'i ailesinde sınır ticareti yapan kimse olmadığını bildirirken, %11,9'u ailesinde ya da akrabaları arasında sınır ticareti yapanların bulunduğunu bildirmiştir.

4.15. Ailesinde Sınır Ticareti Yapanların Ticari Ürün Çeşitleri

Tüketicilerin ailesinde sınır ticareti yapanların uğraştıkları iş alanlarını, sırasıyla %2,9'u gıda sektörü, % 1,3'ü petrol ve ürünleri ticareti ve %1,3'ü de tek el ürünleri ticareti yaptığını ifade etmiştir.

4.16. Tüketicilere Göre İğdır'a En Çok Mal Satan Ülkeler

Tüketicilerin %46,8'i sınır ticareti kapsamında İğdır'a en çok mal satan ülkenin Nahcivan olduğunu ifade ederken, tüketicilerin %44,4'ü de sınır ticareti kapsamında İğdır'a en çok mal satan ülkenin İran olduğunu söylemişlerdir. Tüketicilerin %8,6'i ise en çok mal satan ülkenin Azerbaycan olduğunu ve %0,3'lük kısmı da Ermenistan olduğunu söylemektedirler.

4.17. Sınır Ticaretiyle Gelen Ürünler ve Kaçak Gelen Ürünlerin Ayrımı

Tüketicilerin %79,7'si sınır ticareti ile gelen ürün ile kaçak ürünleri ayırt edebildiklerini ifade ederken, %20,3'ü sınır ticareti yoluyla gelen ürün ile kaçak yolla gelen ürünlerde bu ayrımı yapamadığını söylemişlerdir.

4.18. Tüketicilerin Fiyatı Aynı Olan Ürünleri Satın Alma Kararları

Tüketicilerin %62,1'i fiyatı aynı olan bir ürünü satın alırken kaçak ya da sınır ticareti ile gelen bir ürün olmasının satın alma kararlarını etkilediğini ifade etmişlerdir. %14,3'ü satın alma kararını bazen etkilediğini ifade ederken, %23,6'sı da fiyatı aynı olan ürünleri satın alırken kaçak ve sınır ticareti ile gelen bir ürün olmasının satın alma kararını etkilemediğini belirtmişlerdir.

4.19. Tüketicilerin Sınır Ticareti Gelen Ürünleri Satın Alma Sıklıkları

Tüketicilerin %39,7'si sınır ticareti ile gelen ürünleri sıklıkla satın almadığını söylerken, %33'ü bazen satın aldığını ve %27,3'ü de sıklıkla satın aldığını beyan etmişlerdir.

4.20. Sınır Ticaretine Konu Olan Ve Sıklıkla Satın Alınan Ürün

Tablo 3. Sınır Ticaretinde Sıklıkla Satın Alınan Ürün Çeşitleri

Ürünleri Satın Alma sıklığı	Ortalama	Standart Hata
Petrol	4,22	1,263
Gıda maddeleri	3,47	1,423
Elektronik	2,76	1,511
Kozmetik	2,24	1,347
Tekstil-Konfeksiyon	1,85	1,171
Kimyasal Maddeler	1,63	1,000
Nalburiye	1,63	1,028
İlaç	1,62	1,047
Mobilya	1,56	0,908
İnşaat malzemeleri	1,56	0,934
Altın	1,48	0,936
Orman Ürünleri	1,46	0,946

Değerlendirme Ölçeği:0-1:Hiç, 1-2:Çok Az, 2-3:Az, 3-4:Orta, 4-5:Fazla, 5+: Çok Fazla.

4.20. Sınır Ticaretine Konu Olan Ve Sıklıkla Satın Alınan Ürün

Tüketiciler sınır ticareti yoluyla gelen ürün çeşitleri içinde çok fazla satın aldıkları ürünün petrol olduğunu bildirirken, bunu sırasıyla gıda ürünleri ve elektronik ürünlerinin izlediğini sırasıyla aşağıdaki tablo 3 verilmiştir.

4.21. Sınır Ticareti İçin Yurtdışından Gelenlerin Satın Aldıkları Mallar

Tüketicilere göre yurtdışından sınır ticareti yapmak üzere İğdir'a gelenler ekseriyetle tekstil ve konfeksiyon ürünleri satın aldığını, bunun sırasıyla gıda maddeleri, kozmetik ve mobilya ve diğer malların çeşitliliği aşağıdaki tablo 4 takip etmektedir.

4.22. Sınır Ticareti Yoluyla Gelen Ürünlerin Sağlığa Etkisi

Tüketicilerin %49,6'sı sınır ticareti yoluyla gelen ürünlerin sağlıklarını olumlu ya da olumsuz etkilemediğini, %21,6'sı olumlu etkilediğini, %4,7'si genellikle olumlu bazen olumsuz etkilediğini, %2,3'ü ise sağlığı genellikle olumsuz bazen olumlu etkilediğini ve %2,1'si de olumsuz etkilediğini bildirmiştir. Tüketicilerin %19,7'si de bu konuda fikir beyan etmemişlerdir.

4.23. Sınır Ticareti Yoluyla Gelen Ürünlerin Aile Bütçelerine Katkısı

Tüketicilerin %66'sı sınır ticareti yoluyla gelen ürünlerin aile bütçelerine olumlu katkı sağladığını bildirirken, %14'ü sınır ticareti yoluyla gelen ürünlerin aile bütçelerine herhangi bir katkısının olmadığını bildirmişlerdir. Tüketicilerin %20'si de bu konuda fikrinin olmadığını söylemişlerdir.

4.24. İğdır İline Sınır Ticareti Yoluyla Gelen Ürünler

Sınır ülkelerine yakınlığı nedeniyle yapılan sınır ticareti kapsamında; İğdır iline gelen ürünler sırasıyla; bakliyat, peynir, eritme peynir, baharat, hurma, çay, ceviz, pirinç, kaymak, kavun, karpuz, nar, domates, patlıcan, et, et mamülleri, konserve balık, şekerleme, şeker, çikolata gibi gıda ürünleri ile sigara, akaryakıt, tekstil ve konfeksiyon ürünleri, kozmetik, mobilya ve ilaç, otomobil yedek parçaları, elektronik ürünler, alkol ve diğer ürünlerdir. Bu ürünler içinde daha çok akaryakıt, baharat, pirinç, domates, karpuz, kavun, şekerleme, çay gibi ürünlerin daha çok tüketildiği, tüketimdeki tercihlerinde ise kolay bulunması ve fiyatının uygunluğu, alışkanlıklar gibi faktörlerin etkili olduğu görülmektedir.

Tablo 4 - Sınır Ticaretinde Yurtdışından Gelen-Satın Alınan Mallar

Türkiyeden Satın Alınan Mallar	Ortalama	Standart Hata
Tekstil-Konfeksiyon	3,93	1,507
Gıda maddeleri	3,71	1,487
Kozmetik	2,53	1,738
Mobilya	2,20	1,582
İnşaat malzemeleri	2,20	1,634
Elektronik	1,92	1,596
Nalburiye	1,77	1,646
Altın	1,72	1,540
İlaç	1,62	1,545
Orman ürünleri	1,39	1,456
Kimyasal maddeler	1,28	1,370
Petrol	1,25	1,699

D. Ölçeği:0-1:Hiç, 1-2:Çok Az, 2-3:Az, 3-4:Orta, 4-5:Fazla, 5+: Çok Fazla.

4.25. Sınır Ticareti İle Gelen Ürünleri Satın Alma Nedenleri

Tablo 5 - Sınır Ticareti İle Gelen Ürünleri Satın Alma Nedenleri

Satın alma kararını etkileyen nedenler	Ortalama	Standart Hata
Fiyatların uygunluğu	4,11	1,276
Bol ürün çeşidinin olması	3,33	1,618
Bulunabilir olmaları	2,96	1,576
Dost Tavsiyeleri	2,66	1,568
Damak zevkime uygunluğu	2,62	1,547
Ürünlerin kaliteli olması	2,41	1,478
Alışkanlık yüzünden	2,41	1,511
Yabancı ürünlere özenme	2,23	1,496
Reklam yapılması	1,90	1,411
Ürünlerin değiştirilebilme imkânı	1,84	1,318
Tedavi maksadıyla	1,73	1,384

4.26. Sınır Ticaretinin Bölge Esnafına Ve Ticaret Erbabına Etkisi

Tüketicilerin %57,9'u sınır ticaretinin bölge esnafını ve ticaret erbabını olumlu yönde etkilediğini, %12,5'i sınır ticaretinin genellikle olumlu bazen olumsuz etkilediğini, %7'si olumlu ya da olumsuz etkilemediğini bildirirken, %7'si de olumsuz etkilediğini bildirmiştir. Tüketicilerin %12,2'si de bu konuda fikrinin olmadığını söylemişlerdir.

4.27. Sınır Ticaretinde Yaşanılan En Büyük Olumsuzluk Halleri

Tüketicilerin %78,2'si sınır ticaretinde yaşanan en büyük olumsuzluğun yerli ürünlerin fiyatını düşündüğünü belirtirken, %6'sı yerli üreticiyi olumsuz etkiliyor olması, %3,6'sı da gelen ürünlerin garantisinin olmaması ve %2,9'u da muhatap bulunmamasının yaşanan en büyük olumsuzluk olduğunu söylemişlerdir.

4.28. Sınır Ticaretinin Olumsuz Etkilerine Karşı Yapılması Gerekenler

Tüketicilerin %4,9'u sınır ticaretinin halkın üzerinde olumsuz etkilerinin olmadığını, bu şekilde devam etmesi görüşünü savunurken, %30,6'sı hukuk açısından yasal boşlukların bulunduğunu, gerekli kanunlar çıkarılarak devam etmeli görüşündedir. Ancak tüketicilerin %12,7'si sınır ticaretinin kalite ve kontrol standartları getirilerek kısıtlanması gerektiğini, %11,7'si ise kalite ve kontrol standartları getirilerek oldukça kısıtlanması gerektiğini ve %10,1'i de yasaklanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Tüketicilerin %29,9'u ise bu konuda fikrinin olmadığını ifade etmiştir.

4.29. Ucuz Ürünlerden Olumsuz Etkilenen Kesimler

Tüketicilerin %35,1'i sınır ticareti yoluyla gelen ucuz ürünlerin olumsuzluklarından en çok etkilenen meslek grubunun gıda imalatçıları olduğunu söylerken, %18,4'ü çiftçiler olduğunu, %16,9'u perakende satıcılar ve %15,3'üne göre ise toptancıların olumsuz etkilendiğini ifade etmişlerdir.

4.30. Ucuz Ürünlerden En Çok Olumlu Etkilenen Kesimler

Tüketicilerin %72,2'si sınır ticareti ile gelen ucuz ürünlerden en olumlu etkilenen kesimin bireysel tüketiciler olduğunu söylerken, tüketicilerin %6,2'si çiftçilerin, %5,7'si nakliyecilerin, %4,4'ü toptancıların, %4,4'ü ulaştırma sektörünün, %4,2'si perakende satıcılarının ve %2,9'u da gıda imalatçılarının olumlu etkilendiğini düşünmektedir.

4.31. Sınır Ticaretinin Şehir Ekonomisine Katkısı

Tüketicilerin %80,3'ü sınır ticaretinin şehir ekonomisine katkısının olumlu olduğunu bildirirken, %4,7'si sınır ticaretinin şehir ekonomisine katkısının olumsuz olduğunu bildirmiştir. Tüketicilerin %15,1'i ise sınır ticaretinin şehir ekonomisine katkısı hakkında fikrinin olmadığını bildirmiştir.

4.32. Sınır Ticaretinin Iğdır İlinde İstihdama Etkisi

Tüketicilerin %53,2'si sınır ticaretinin Iğdır ilinde istihdamı artırdığını, %15,8'i kısmen artırdığı söylerken, %11,7'si istihdama herhangi bir etkisinin olmadığını söylemiştir. Tüketicilerin %19,2'si de sınır ticaretinin istihdama etkisi konusunda fikrinin olmadığını söylemiştir.

4.33. Sınır Ticaretinin Şehirden Göçe Etkisi

Tüketicilerin %58,7'si sınır ticaretinin şehirden göçe etkisinin olmadığını, %8,1'i şehirden göçü kısmen artırdığı ve %7'si de şehirden göçü artırdığını düşünmektedir. Tüketicilerin %26,2'si de sınır ticaretinin şehirden göçe etkisi konusunda fikrinin olmadığını ifade etmiştir.

4.34. Sınır Ticaretinin Şehire Göçe Etkisi

Tüketicilerin %53,5'i sınır ticaretinin şehire göçü artırdığını, %13,8'inin sınır ticaretinin şehre göçü kısmen artırdığı ve %16,4'ü de şehire göçe herhangi bir etkisinin olmadığını düşünmektedir. Tüketicilerin %16,4'ü de sınır ticaretinin şehire göçe etkisi konusunda fikrinin olmadığını ifade etmiştir.

4.35. Sınır Ticaretinin Halkın Gelir Seviyesine Etkisi

Tüketicilerin %70,1'i sınır ticaretinin halkın gelir seviyesini artırdığını, %16,9'nun halkın gelir seviyesini kısmen artırdığını söylemişlerdir. Tüketicilerin %3,6'sı ise sınır ticaretinin halkın gelir seviyesine herhangi bir etkisinin olmadığını beyan ederken, %9,4'ü de fikrinin olmadığını ifade etmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Iğdır ilinde sınır ticaretinin sosyo-ekonomik etkilerini belirlemek amacıyla tüketicilere yönelik olarak yapılan araştırmamızın bulguları değerlendirilmiştir:

Iğdır ilinin 19 semtinde tesadüfi olarak gerçekleştirilen anketimize cevap veren tüketicilerin %88,1'i ailesinde sınır ticareti ile iştigal eden kimse olmadığını bildirirken, sadece %11,9'u ailesinde ya da akrabaları arasında sınır ticareti yapanların bulunduğunu bildirmişlerdir. Sınır ticareti ile uğraşan aile yakınlarının iş alanlarının neler olduğuna bakıldığında gıda, petrol ve tekel ürünleri ve inşaat malzemeleri ticareti olduğunu belirtmişlerdir.

Tüketiciler; Iğdır ilinde sınır ticareti yoluyla en çok mal satan ülkenin Nahçıvan olduğu, bunu İran ve Azerbaycan'ın izlediğini belirtmişlerdir. Tüketiciler; sınır ticareti yoluyla gelen ürünlerin başında petrol ve ürünleri olduğunu, bunu gıda ürünlerinin, elektronik ürünlerin, tekstil ve konfeksiyon ürünlerinin, kozmetik, mobilya ve diğer ürünlerin takip ettiğini düşünmektedirler. Bu bulgular Güllülü ve arkadaşlarının (2006) Ağrı İlinin Doğubayazıt ilçesindeki Gürbulak Sınır kapısında yürüttükleri bir araştırmaya katılan tüketicilerin sınır ticareti kapsamında geldiğini beyan ettikleri ürünlerle benzer nitelikli ürünler olduğu görülmektedir. Sıralaması farklı olmakla birlikte aynı nitelikli ürünlerin (tekstil-konfeksiyon, gıda maddeleri, kozmetik, petrol, elektronik eşya ve kimyasal maddeler) ticaretinin yapıldığı görülmektedir. Gürbulak Sınır kapısının İran sınırında olması hasebiyle sınır ticaretinin en çok yapıldığı ülkenin İran olmakla birlikte bu iki komşu şehirdeki sınır ticaretinin aynı ülkelerle yapıldığı görülmektedir.

Tüketiciler sınır ticareti ile İran, Azerbaycan ve Nahçıvan'dan gelen gıda ürünlerini satın aldıklarını söylemişlerdir. Bu ürünler; bakliyat, peynir, eritme peynir, baharat, hurma, çay, ceviz, pirinç, kaymak, karpuz, kavun, domates, nar, patlıcan, et, et mamulleri, konserve balık, şekerleme, çikolata, çay şekeridir. Bunun yanı sıra sigara, petrol, elektronik eşya, ilaç, otomobil yedek parçası, alkol ve diğer ürünleri satın aldıklarını ve bu ürünleri satın alma sebebi olarak da, bu ürünlerin fiyatlarının uygun ve bol ürün çeşidinin olması olduğunu ifade etmişlerdir.

Tüketicilerin %78,2'sine göre sınır ticareti ile ilgili yaşanan en büyük ekonomik olumsuzluk yerli malların fiyatını düşürüyor olmasıdır. Bunun dışında yerli üreticiyi olumsuz etkilemesi, ürünlerin garantisinin olmaması, muhatap bulunmaması, sınırda yaşanan uygulamalar, haksız rekabete sebep oluyor olması ve kaçakçılığı artırması gibi olumsuzluklar doğurduğunu ifade etmişlerdir. Tüketicilerin %35,1'ine göre sınır ticareti yoluyla gelen ucuz ürünlerin ortaya çıkardığı ekonomik olumsuzluklardan en çok etkilenen meslek grubu gıda

imalatçılarıdır. Bunu çiftçiler, perakende satıcıları, toptancılar ve bireysel tüketiciler izlemektedir. Bütün bu olumsuzluğuna rağmen tüketicilerin %35,5'i sınır ticaretinin olduğu gibi devam etmesi ya da yasal boşlukların giderilmesi şartıyla devam etmesi gerektiği görüşündedir. Bu olumlu bakışa karşılık ekonomik açıdan tüketicilerin %24,4'ü kalite ve kontrol standartları getirilerek kısıtlanması ya da oldukça kısıtlanması gerektiğini ve %10,1'i de yasaklanması gerektiğini savunmaktadır. Tüketicilerin %72,2'ne göre sınır ticareti ile gelen ucuz ürünlerden ekonomik açıdan en olumlu etkilenen kesim bireysel tüketicilerdir. Tüketicilerin %92,7'si eski İpek Yolu güzergâhında yapılacak tren yolunun ekonomik açıdan İğdir ilinden geçmesinin faydalı olacağını söylemişlerdir.

Sınır Ticareti, İğdir ilinin ekonomik olarak kalkınmasında, refah düzeyinin artırılmasında ve ilden/ile göç probleminin çözülmesinde oynadığı rolden dolayı, sürdürülmesi gerekli bir ticari model olarak gündemdeki yerini korumaktadır. Ayrıca Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde uzun senelerden beri sürmekte olan terör problemine kaynaklık eden işsizlik ve yoksulluğun giderilmesi açısından önemli imkânlar sunduğu görülmüştür.

Sürdürülebilir bir sınır ticaretinin öncelikle ülkenin normal dış ticaret rejimine alternatif olmaması gerekmektedir. Bunun için yapılan ve yapılacak düzenlemelerin ülkenin ekonomik sistemini tamamlayıcı nitelikte olması gereklidir. Bu yüzden alınacak tedbirlerin sınır ticareti kavramının amaçlarından sıkı kontrol ve denetim mekanizma ve düzenlemeleri ile giderilmesi elzemdir. Değerlendirme İğdir ili için de geçerlidir. Sınır ticaretinde ithalat kotaları, ilin gerçek ihtiyaçlarını hitap edebilecek politikalar üretilmesinde hassasiyet gösterilmelidir.

Ayrıca İğdir gibi küçük illerin sınır ticareti vasıtasıyla ekonomilerini geliştirebilmesi için, sınır ticareti kapsamında ithal ettikleri ürünleri gene sınır ticareti kapsamı içerisindeki diğer illere satarak ekonomilerini güçlendirmeleri de sağlanmalıdır. Sınır kapılarında ihtisas gümrüklerinin kurulmasının gerekli olduğu yönünde araştırma bulgularımız ve literatürde yapılmış olan diğer çalışmalarda da yer aldığı üzere yüksek oranda bir fikir birliği olduğu görülmektedir. İğdir'in sınır ticaretinde kullandığı sınır kapılarında İhtisas Gümrüğü kurulması halinde hem kalitesiz ürünün yurda girişini sınırlandıracağı hem de ticaretle uğraşanların zaman ve maliyet açısından tasarruf etmeleri sağlanmış olacaktır. Dış ticaret hacmi içinde sınır ticaret hacminin çok düşük boyutlardadır. Var olan potansiyelin değerlendirilebilmesi ve bu yolla dış ticaret hacminin artırılmasında önemli bir rol üslenebilecek olan sınır ticaretinin gelişimini engelleyen olumsuzlukların, daha fazla denetime tabi tutularak giderilmesi gerekmektedir. Böylece ildeki işsizlik, göç gibi problemlerin çözümüne ve genel olarak ülke ekonomisine olumlu katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

AKAL, Mustafa, (2008), “*Ortadoğu Sınır Ülkeleriyle Dış Ticaret Yoğunlaşması ve Yapısal Değişim*”, Gaziantep, Sosyal Bilimler Dergisi, Gaziantep Üniversitesi, 271-296.

AKTAŞ, Cengiz ve Yılmaz, Veysel, (2008), “*Gümrük Birliği Sonrası Türkiye'nin İhracat Fonksiyonunun Tahmini*”, İstanbul, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, s., 89-104

AKSOY, Yasin, Demet Savaş ve Sezen Dursun, (2012), “*Iğdır İlinin Mekânsal Analiz Raporu*”, Iğdır, Çevre Ve Şehircilik Bakanlığı Yayını,

ALTUNIŞIK, Remzi. Recai Coşkun, Serkan Bayraktaroğlu, Engin Yıldırım, (2001), “*Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamaları*”, Sakarya, 4.Baskı. Sakarya Kitapevi.

ALTINOK, Serdar, (1992), “*Türkiye'nin Sanayileşmesinde Dış Ticaretin Rolü*”, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

BEŞKAYA, Ahmet ve Karakaya, Etem, (2007), “*Ekonomik Entegrasyon Küresel Ve Bölgesel Yaklaşım*”, Bursa, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık.

DENİZ, Orhan Doğu, Ali Fuat (2008), “*Türkiye İran Sınırı: Sınırın Coğrafi Durumu ve Sınır Köylerimizin Sosyo-Ekonomik Yapıları*”, Erzurum, Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Doğu Coğrafya Dergisi, Cilt 13, Sayı 19, s., 51-72

GÖKÇE, Rıza. (2005), “*1994-2004 Yılları Arasında Güneydoğu Anadolu Bölgesiyle Suriye ve Irak Arasında Gerçekleşen Sınır Ticaretinin Bölge Ekonomisine Etkisi*”, İstanbul, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü,

GÖRÜR, Oğuz Tuncay, (2011), “*Sınır Ticaret Raporu*”, Van, Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) Yayınları.

GÜL, Ekrem, (2003), “*Gatt/Wto Çerçevesinde Uluslararası Ticaret Ve Çevre İlişkisi*”, Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s.1-20

GÜLLÜLÜ, Uğur. Candan, Burcu. Yapraklı, Şükrü. Karabulut, Kerem “*Gürbulak Sınır Kapısından Geçiş Yapan Kişilerin Bu Kapıdan Gerçekleştirilen Sınır Ticaretinin Boyutları İle İlgili Bilgi, Düşünce Ve Tutumları Üzerine Bir Araştırma*”, Erzurum, Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Sayı:2, 20 Eylül 2006.s.1-45.

GÜNEŞ, Recep - Durmuş, Ahmet Fethi - Ceyhan, Mehtap, (2010), “*Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki Sınır Ticareti Sınır Ticaretinin Gelişimini Engelleyen Faktörler ve Çözüm Önerileri*”, Malatya, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, s., 1-22

HEPAKTAN, C.Erdem (2008), “*Türkiye'nin Dönüşüm Sürecinde Dış Ticaret Politikaları*”, 2.Ulusal İktisat Kongresi, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, s.1-7

İğdir Valiliği (2013), *İl planlama Müdürlüğü Briefing Notları*, İğdir Valiliği Web sayfası <http://igdir.tarim.gov.tr/>

KARA, Mehmet, (2005), “*Ekonomik Etkileri Bakımından Türkiye'deki Sınır Ticaretinin Değerlendirilmesi*”, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, s., 60-80

KARABULUT, Kerem, (2005), “*1990 Sonrası Gelişmelerle Kars-Ardahan-İğdir Üçgeni*”, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Sayı:1147, s.1-15

KARADUMAN, Naci, (2011) “*Serbest Ticaret Antlaşmaları Ve Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerine Etkileri*”, Isparta, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KURAN, Serkan Bülent, (2006), “*Türkiye'nin Sınır Komşuları ile Ticari İlişkileri*”, İstanbul, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KÜÇÜKKİREMİTÇİ, Oktay Karaca, Mehmet Emin ve Bayram Ali, Eşiyok, (2010), “*Türkiye'nin İhracatında Öne çıkan Sektörlerde Temel Pazar Ülkeler, Rakipler ve Rekabet Gücü*”, Ankara, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Yayınları.

MERCAN, Ayşe Nur, (2011), “*Sınır Ticaretinin Geliştirilmesi ve Sınırların Serbest Yerler Haline Dönüştürülmesi*”, İstanbul, Mevzuat Dergisi, Cilt 14, Sayı 158, s.1-77.

NARTA, Ela Çolpan, (2010), “*Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerine Etkileri Panel Veri Analizi*”, Journal of Yasar University, No.17, Vol.5, pp.2874-2885

ÖZCAN, H.Avni, (1998), “*Dünden Bugüne Dış Ticaretimizdeki Gelişmeler*”, Basım Yeri Yok, Dış Ticaret Dergisi, Özel sayısı, s., 41-76

ÖZÇİLOĞLU, Mehmet ve Sakar, Murat, (2011), “*Sınır Ticareti Uygulamaları ve Çözüm Önerileri*”, Çanakkale, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, s.17-35.

ÖZTÜRK, Nurettin, (2006), “*Türkiye’de Sınır Ticaretinin Gelişimi, Ekonomik Etkileri, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri*”, Zonguldak, Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, s.107-127.

ÖZTÜRK, Nurettin, (2009), “*Dış Ticaret Kuram Politika Uygulama*”. 2.Baskı. Ankara, Palmiye Yayıncılık.

SAÇIK, Sinem Yapar, (2009) “*Dış Ticaret Politikası ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Teorik Açından Bir İnceleme*”, Karaman, Kahramanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İBBF Dergisi, Sayı.16. s.162-171

SUGÖZÜ, İbrahim Halil - Atay, Melike, (2010), “*Sınır Ticaretinin Bölge Ekonomisi Üzerindeki Etkileri Kapsamında Habur Sınır Kapısı*”, Şırnak, Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu,

ŞENTÜRK, Canan, (2007) “*Dış Ticaret-Büyüme İlişkisi Üzerine Bir İnceleme: Türkiye Ve Gelişmekte Olan Ülkelerde İhracata Dayalı Büyüme Hipotezinin Testi*”, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SERHAT KALKINMA AJANSI, (2013), “*Iğdır'ın Sosyo-Ekonomik Durumu ve Uygun Yatırım Alanları*”, Kars, Serhat Kalkınma Ajansı; Şubat (2011) “*Serhat Bölgesi Sınır Kapıları İnceleme Raporu*”, Kars, Serhat Kalkınma Ajansı; (2011a) “*Serhat Bölgesi Sınır Kapıları İnceleme Raporu*”, Kars, Serhat Kalkınma Ajansı; (2011b) “*Ardahan-Kars Demiryolu Hattının Muhtemel Etkileri*”, Kars, Serhat Kalkınma Ajansı.

TAŞLIYAN, Mustafa. Ve Bengü Hırlak, (2012) “*Sınır Ticaretinin Bölge Ekonomilerine Etkileri: Kilis İli Örneği II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu*”, Karahanmaraş, Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi, s. 331-338

TMMOB Sanayi Kongresi, (2007), “*Ülke Örnekleri İle Kalkınma Ve Sanayileşme Modelleri Oda Raporu*”, <http://www.mmo.org.tr> Erişim Tarihi: 2.11.2013

TURHAN, Gökçe, (2012) “*Tekin, Kara Sınırı Komşuları İle Ticaretin Türkiye'nin Kalkınmasına Etkisi-Çekim Modeli Yaklaşımı*”, İstanbul, Doktora Tezi, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TÜİK, “*Dış Ticaret Verileri*”, (2012), <http://www.tuik.gov.tr> Erişim Tarihi: 10.06.2013; (2013) “*İstatistik Göstergeler*”, <http://www.tuik.gov.tr> Erişim Tarihi: 12.03.2014.

TÜSİAD, (2003), “*Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Gümrük Birliğinin Dış Ticaretimize Etkileri*”, <http://www.tusiad.org> Erişim Tarihi: 12.02.2013. (2003), “*Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Gümrük Birliği'nin Dış Ticaretimize Etkileri*”, <http://www.tusiad.org> Erişim Tarihi: 05.04.2012.

TOBB, (2011), “*Türkiye'nin Dış Ticaretinde Serbest Ticaret Anlaşmaları Hakkında Bilgi Ve Değerlendirme Notu*”, www.tobb.org.tr Erişim tarihi: 12.02.2013. “*Menşe Şahadetnamesi*”, <http://www.tobb.org.tr/> Erişim Tarihi: 12.03.2013.

YALÇINKAYA, Hakan, Çoşkun Çılbant, Melih Özçalık, (2009), “*Avrupa Birliği Sürecinde Türk İmalat Sanayi Dış Ticaretinin Rekabet Gücü: 1989-2009 Dönemi Var Analizi*”, Manisa, Celal Bayar Üniversitesi, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, s. 115-137

ZÜGÜL, Muhittin, (1998), “*Reform Ülkelerinin Dış Ticaretinde Barter Ve Diğer Ödeme Şekilleri- Kırgızistan Uygulamaları*”, İstanbul, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.